a) Boleyn Anna titkos naplója, Tericum K. 2001.
b) A szűz, előjáték a trónhoz, Tericum K. 2005.
c) A fattyú, I. Erzsébet angol királynő törvénytelen fiának története, Tericum K. 2003.

Robert Merle művei Franciaország történetéről a vallásháborútól Mazarin haláláig.

- Jó városunk, Párizs
- Íme, a király
- Szenvedélyes szeretet
- A pirkadat
- Libben a szoknya
- A gyermekkirály
- Az élet rózsái
- Liliom és bíbor
- Veszedelem és dicsőség
- Ármány és cselszövés
- Pallos és szerelem

VI. Edward és Tudor Mária uralkodása
(1547-1553. júl. 6.) (1553. júl. 20.-1558. nov. 17)

VIII. Henrik trónöröklési törvénye (1544) és végrendelete – értelmében fia követte őt a trónon, aki 1547-ben 10 esztendős volt. Kiskorúsága miatt, édesanyja (Jane Seymour) testvére Edward Seymour lett Anglia régense, Lord protectora. (1547-1549, 1551-ben halálra ítélik.
A Lord protector politikája népszerűtlen volt, mind a Titkos Tanács és a gentry elitréteg, amelyik a grófságokat irányította, szembekerült vele. Ennek okai a következők:

1. VI. Edward felhatalmazását felhasználva rendeletekkel kormányzott, a Titkos Tanács jóváhagyása nélkül proklamációkat bocsátott ki.
1548-ban kibocsátott proklamáció: a bekerített földek jogszerűségének felülvizsgálatát rendelte el, ebből a célból bizottságot állított fel. Ez a proklamáció mind a gentryket, mind a yeoman réteget felháborította.
1549-ben Norfolk grófságában Robert Kett vezetésével egy 16 ezer főt számláló felkelés robbant ki. Tömegbázisát elsősorban idénymunkások, földjüket vesztett copyholderek alkották. A felkelés kirobbanásához a kétéhínség (1549-1551) és pestisjárvány, a textilipar pangása, a munkanélküliség és a magas élelmiszerárak is hozzájárultak. A Lord protector képtelen volt a rend helyreállítására, John Dudley (Warwick grófja, a Titkos Tanács tagja) a gentryk támogatásával veri le a felkelést, E. Seymourt elfogatták, bebörtönözték és VI. Edwardot meggyőzték arról, hogy meg kell őt fosztani Lord protectori tisztségétől. Anglia Lord protectora 1549-1553. között John Dudley lesz.

2. Hatalmi ambícióit bizonyítja, hogy E. Seymour 1549-ben megölette testvérét, Thomas Seymourt, aki VIII. henrik halála után feleségül vette a király 6. feleségét, Catherine Parrt, aki 1548-ban a szülés során meghalt. Ekkor Seymour igen agresszív módon urdvarolni kezdett a fiatal Erzsébetnek, akit feleségül szeretett volna venni. Ez a szándéka viszont veszélyes lett volna a Lord protector hatalmára (egyébként Erzsébet szerelmes is lett a jó kiállású férfiba)

3. Külpolitikája, és az ezzel összefüggő pénzügyi politikájának kudarca:

A skótellenesség élvez elsődlegességet külpolitikájában, kettős célja van a régensnek:

à Franciaországgal megállapodást akart kötni arról, hogy Skóciának Franciaország nem nyújt további katonai támogatást és kivonja csapatait Skóciából.
(II. Henrik feltételeit elfogadhatatlannak tartja, így ezek a tárgyalások sikertelenek lesznek. Franciaország Calaist követeli cserében és a VIII. Henrik által elfoglalt Boulogne visszaadását).
Éppen ellenkező dolog történik, II. Henrik francia csapatokat vezényel 1547-ben Leith erődjébe.
àA másik fontos célja, hogy elfogadtassa a skót parlamenttel a Greenwich-i szerződést (1543)
VIII. Henrik uralkodása alatti II. angol-skót háborújában (1542) V. Jakab skót király (felesége Guise Mária) seregeire a Solway Moss-nál lezajló ütközetben súlyos vereséget mér, az 1542. nov. 24-én kibontakozó ütközetben mintegy 1200 fő skót főnemes, angol fogságba esett és három héttel a csata után V. Jakab idegösszeroppanást kapott és meghalt. Egyetlen gyermeke, Stuart Mária ekkor 1 hetes csecsemő volt.
VIII. Henrik nem véletlenül döntött úgy, hogy 1542-ben indítja meg a hadjáratot, mivel ekkor halt meg testvére, Tudor Margit, V. Jakab anyja. Elérkezettnek látta a pillanatot a perszonálunió megvalósítására.
Egyrészt angolbarát régenst nevezett ki a csecsemő Stuart Mária mellé, John Hamilton klánvezér személyében (1542-1554).
Másrészt a fogságba eső skót főnemesek szabadon bocsátását ahhoz a feltételhez kötötte, hogy fogadják el a Greenwich-ben megkötött megállapodást, miszerint Stuart Máriát és fiát Edwardot összeházasítják, Stuart Máriát Angliában, az udvarban fogják felnevelni.
Azonban az 1543-ban Edinburgh-ban ülésező skót parlament a megállapodást nem ratifikálta.
A skótokat Edward Seymour 1544-es bravúros hadjárata sem hatotta meg (a 18 napig tartó hadjáratban a flotta elfoglalta Edinburgh városát, megtámadta Leith és St. Andrews erődjeit) és 1545-ben pedig 16 ezer katonával szisztematikusan pusztította a skót határvidéket. De VIII. Henriket a franciaellenes hadműveletek

kötötték le.
Ilyen előzmények után indította meg hadjáratát a már az 1544-45-ös hadjáratot is irányító E. Seymour 1547-ben, bár a Pinkie-nél lezajló csatában győznek a skótok felett és a csata után az angol-skót határnál a régens erődöket állított fel (500 ezer fontba kerültek) a várt eredmény nem csupán elmarad, hanem a helyzet még súlyosodni is fog. Guise Mária a fokozott angol fenyegetés hatására 1548-ban megállapodást köt II. Henrikkel:

- A dauphine (a leendő II. Ferenc) és Stuart Mária tervezett házasságáról és arról, hogy Stuart Máriát a francia udvarba vitték és ott nevelték fel / dinasztikus)
- A skót erődökbe (Edinburgh, Leith, St. Andrews) 6 ezer francia katona érkezik (katonai)

Ez a megállapodás Anglia perszonáluniós elképzelésének teljes kudarcához vezetett.
Az erődök építésének költségei és tartós devalvációs politika (1544-1551) az államcsőd szélére juttatta Angliát.

John Dudley, mint Lord protector (1549-53)

1. A protestáns Titkos Tanáccsal együtt kormányoz (W. Cecil a tanács elnöke)
2. W. Paulet-et nevezi ki főkincstárnoknak, aki pénzügyi stabilizációt hajt végre, további devalvációt nem folytat
3. Óvadék ellenében II. Henriknek visszaadják Boulogne-t (400 ezer écut fizet Franciaország az 1551-ben Angers-ben aláírt megállapodás értelmében) és szóba kerül Valois Erzsébet és VI. Edward házasságkötése
4. az angol-skót határmenti erődöket megszüntetik.

Vallás-, és egyházpolitika VI. Edward uralkodása alatt. Mindkét Lord protector protestáns
John Dudley zwingliánus nézeteket vallott. A protestáns anglikán államegyház létrehozását biztosító intézkedések, törvények:

1. Eltörlik a Hatcikkelyes törvényt (1547), amit VIII. Henrik adott ki 1539-ben, hiszen az lefektette a katolikus anglikán államegyház hitelveit és szertartásait.
VIII. Henrik 1536-1540 között a kolostorokat szekularizálta, majd 1540 után ingatlanjaikat kiárusította. Most a parlament döntött a magánkápolnák megszüntetéséről, vagyonuk elkobzásáról, (több mint 4000 magánkápolnát szüntettek meg). Ezek fontos oktató és szegénygondozással kapcsolatos feladatot is elláttak.

2. A szentek, szentképek tiszteletét megszüntetik (1548) és Thomas Cranmer bevezeti a „Kölni liturgiát” (a prédikáció a Bibliából való felolvasásra és értelmezésre épül). Ezzel megkezdődik az evangélikus (Luther hitelveire épülő)

átalakítása az anglikán államegyháznak.

3. Eltörlik a cölibátust és T. Cranmer kiadja az általa írt I. Imádságos könyvet, ami a liturgia alapja lesz (1549).
Oltár helyett áldozóasztalt állítanak fel, elvetik a purgatóriumot és az úrvacsora során (="The Lord's Supper") pékségi kenyeret használnak, amit a térdeplő hívő kezébe helyeznek.
T. Cranmer 1552-ben kiadja a II. Imádságos könyvet, amelyben zwinglikánus hatás érezhető, hiszen az úrvacsorát már szimbólumként, nem valóságos jelenlétként értelmezi, 1552-ben még a halottakért mondott misét és az utolsó kenetet is eltörlik.

4. A folyamatot a „Negyvenkét cikkely" kibocsátása zárja le, ami a protestáns anglikán állam- egyház hitelveit szabályozza (1553)
A reformok kidolgozásában és végrehajtásában 2 személynek volt meghatározó szerepe:
a., T. Cranmer, Canterbury érseke
b., John Latimer, Winchester püspöke, a királyi család lelkésze

VI. Edward uralkodása alatt az angol nyelvű Bibliának mintegy 60 különböző kiadása jelent meg, ennek forrását Miles Coverdale 1535-ben elkészített teljes fordítása, s az ez alapján készített Matthew-Biblia (1537) és az ún. Nagy Biblia (1539) képezte.

A trónöröklés kérdése: A beteg Edwardot a protestáns Titkos Tanács, félvén Tudor Mária katolicizmusától rávette, hogy másítsa meg apja 1544-es trónöröklési törvényét, de oly módon, hogy legyen összhangban az 1546. dec. 30-án elkészített végrendeletével.
A végrendelet tartalma:

1. Tartalmazza gyermekei sorrendjét a trónon (1544-es törvény megerősítése: Edward, Tudor Mária, Erzsébet)
A lányainak trónképességét ahhoz köti, hogy a VI. Edward uralkodása alatt felállított 16 fős régenstanács beleegyezésével házasodhatnak meg.
2. A Stuartoknak mind az angol (Lady Margaret Lennox és fia, Henry Stewart, azaz Lord Darnley) ágát, mind a skót ágát kizárja a trónöröklésből.
3. Ha gyermekei váratlanul meghalnak és nincs gyermekük, az angol trónt VIII. Henrik lánytestvérének, Máriának a gyermekei vagy unokái örököljék (ez az ún. Suffolk-ág) Máriának az unokája volt a zwinglikus Lady Jane Grey, akit ügyes politikai húzással J. Dudley összeházasított fiával 1553-ban és VI. Edward őt nevezte meg trónörökösének, leszögezve, hogy az angol trónt csak angol, csak protestáns örökölheti.
J. Dudley VI. Edward halálát 3 napig titokban tartotta és 1553. júl. 10-én Jane Greyt királynővé emelték. Azonban a Titkos Tanács és a jogászok részéről

hatlamas felzúdulás követte az eseményt, 1553. júl. 20-án a Titkos Tanács az 1544-es törvény értelmében Tudor Máriát nyilvánította Anglia királynőjének, aki J. Dudley által vezetett felkelést leverte, őt és Jane Greyt is kivégeztette.

-
-
-
-
-
-
-

Tudor Mária uralkodása

(1553-1558, 37 éves volt, amikor Anglia királynője lett)

A királynő célja apja, VIII. Henrik katolikus anglikán államegyházának visszaállítása. VI. Edward alatt hozott minden egyházi, valláspolitikai intézkedést eltöröltek. (A Negyvenkét cikkelyt hatályon kívül helyezték, visszaállították a cölibátust, stb.) Éppen a cölibátus visszaállítása miatt mintegy 2000 lelkész nem tette le az esküt a királynőre, ami Angliában óriási paphiányt idézett elő. T. Mária és az új Canterbury érsek, Reginald Pole bíboros, pápai legátus úgy vélték, hogy a vezető egyházi személyek halálra ítélésével, (akikkel, mint eretnekekkel inkvizíciós eljárással, tehát máglyahalállal végeznek) a „nyájat” vissza lehet terelni a katolicizmushoz. A királynő súlyos politikai hibát követett el azzal, hogy 300 személyt halálra ítélt, mintegy 800 lelkész emigrált. 1555-ben T. Cranmer, J. Latimer, J. Ridley, J. Rogers püspököket máglyán megégette. A hívők őket mártírokként tisztelték. A királynő nem vette tudomásul, hogy Kent, Essex, Suffolk grófságokban (London, Bristol, Norwich, Coventry városaiban) mély gyökeret vert a protestantizmus. Az oxfordi egyetemen (Christ Church, Magdelen College jogászai, tanárai körében) és a Cambridge-i King’s College-ben is.
Az pedig komoly politikai baklövés volt, hogy az 1553. dec.-ben összehívott parlamenttel meg akarta szavaztatni a kolostorok visszaállítását és a birtokok visszaadását a kolostoroknak, a parlament egyöntetűen leszavazta a javaslatot.

A pápafőség visszaállítására irányuló törekvését pedig még az anglikán püspöki kar jelentős része sem helyeselte. A királynő népszerűtlenségéhez hozzájárult a spanyol orientáció és a leendő II. Fülöppel való házasságkötése. Ezt még Mária lordkancellárja, Stephen Gardiner, Winchester püspöke sem támogatta. A parlament a házasságot feltételekhez kötötte: (1554)

1. A parlament megerősítette az 1544-es trónöröklési törvényt. Tehát Mária halála után II. Fülöp nem rendelkezik jogcímmel az angol trónra. II. Fülöp nem kapta meg az angol királyi címet sem és a parlament elutasította megkoronázását.

2. Ha a házasságból trónörökös születik, ő örökli és nem Fülöp az angol koronát és mellette a burgund örökséget (gondolják meg, ez Németalföldet jelentette volna!). A spanyol trón örököse ekkor Fülöp első házasságából született fia, Don Carlos.

3. T. Mária a Titkos Tanács és a parlament beleegyezése nélkül Fülöp oldalán a kontinentális háborúban nem vehet részt.

Mivel a királynő és Fülöp a feltételeket elfogadták, 1554. július 25-én megtörtént a házasságkötés, gyermektelen lesz a házasság.

Az uralkodónő fentebb vázolt politikája az elitréteg körében (mágnások, gentryk) ellenállást váltott ki és felkelés kirobbanásához vezetett.
A felkelés vezetőjéről, Sir Thomas Wyatt-ről, a Wyatt-féle felkelés nevet kapta (1554. jan.-ban kezdődött)

A felkelők célja az volt, hogy fegyveresen elfoglalják Londont, Tudor Máriát megfosztják hatalmától és Erzsébetet helyezik a trónra. De Tudor Mária a testőrségre és a londoni milíciára(„fehérkabátosok”) támaszkodva ezt megakadályozta, a felkelés vezetőit elfogták és halálra ítélték. (S. Thomas Wyatt melletti Suffolk hercegét, Sir James Croftot, aki Hereford és a Walesi határvidék békebírója volt)

A királynő Erzsébetet megvádolta a felkelésben való részvétellel, 1554. III. – V. között fogva tartotta a Towerben. Nem sikerült bizonyítékot szerezni bűnösségére, a felkelés vezetői a kínzások ellenére sem vallottak terhelőt Erzsébetre nézve és a Titkos Tanács megosztott volt. Stephen Gardnier és R. Pole egyenesen halálra ítélését javasolta, viszont W. Cecil, W. Paget és a VI. Edward tanácsában is résztvevő személyek még trónfosztásába sem egyeztek bele. Hagsúlyozták, hogy VIII. Henriknek esküt tettek az 1544-es trónöröklési törvény betartására és rámutattak arra, hogy ha Tudor Mária testvérét trónfosztottnak nyilvánítja, azt a trónöröklési törvényt hatálytalanítja, amelyik az ő trónöröklését is biztosítja. Így Tudor Mária Erzsébetet szabadon bocsátotta, de még 1 évig házi őrizetben tartotta Woodstockban és 1555. áprilisában mehetett csak az apja által neki adott Hatfield-i kastályába.

Tudor Mária külpolitikája:

II. Fülöp 1557-ben személyesen érkezett Angliába, hogy megnyerje a Titkos Tanácsot, hogy Anglia nyújtson katonai támogatást a Franciaország ellen indítandó hadműveletéhez. A Titkos Tanács csak úgy egyezett bele, hogy II. Fülöp pénzügyi támogatást ajánlott fel (10 ezer ezüstdukát), azonban Máriának is kényszerkölcsönt kellett kivetni (109 ezer font) és adót (168 ezer font)
Anglia nehézségeit fokozta, hogy 1555-1558 között súlyos éhinség, járvány volt az

országban. A Pembroke grófja vezette angol csapatok a St. Quentin-i csata után Calais-ba vonultak vissza, II. Fülöp fegyverszüneti tárgyalásokat kezdett II. Henrikkel.
Franciaország ezt a helyzetet használta fel arra, hogy Francoise de Guise vezetésével elfoglalja az angoloktól Calaist (1558)
I.Mária halála miatt (1558. nov 17.) I.Erzsébet és II. Henrik kötötte meg az előzetes békeszerződést (1559. III.), ami kedvező volt Anglia számára:

1. Calais 8 évig Franciaországé marad, majd meghatározott óvadék ellenében visszakerül Angliához.
2. A francia katonákat kivonják Skóciából, és az angol-skót határon a franciák által felépített erődöt (Eyemonth) lerombolják.

Azonban az események váratlan fordulatot vettek azzal, hogy II. Henrik meghalt, és II. Ferenc és Stuart Mária házassága révén a Guisek politikai-katonai hatlama megerősödött. Ezt bizonyítja, hogy Stuart Mária nem ismerte el Erzsébetet legitim királynőnek, bejelentette trónigényét az angol trónra és tüntetően az angol királyi címet is használta a Franciaország királynője cím mellett. Skóciában a lowlandi protestáns klánok főnemesei fellázadtak a katolikus Guise Mária ellen, aki 1554-től mint régens irányította Skóciát és II. Ferenc 2000 francia zsoldost vezérelt Skóciába és Guise Máriának a katonai helyzettől függően további 8-10 ezer katonát ígért.

I.Erzsébet személyi titkára és legfőbb tanácsadója, W. Cecil javaslatára a beavatkozás mellett döntött, a protestáns főuraknak pénzügyi és katonai támogatást nyújtott.

1. Az angol flotta, Sir W. Wynter parancsnoksága alatt blokád alá vette a Forth folyó (ill. öböl) torkolatában lévő erődöt, ahol francia katonák voltak (1560.jan.)
2. Lord Grey 8000 katonával körülzárta Leith erődjét, de az erőd elleni rohamok kudarcba fulladtak (1560. máj.)

Azonban, a hadműveletek közepette két olyan haláleset következett be, ami megváltoztatta a helyzetet, ui. 1560-ban Guise Mária és II. Ferenc is meghalt, Skócia törvényes örököse a még Franciaországban tartózkodó özvegy királyné Stuart Mária.

W. Cecil ebben a helyzetben a lowlandi protestáns klánok vezetőjével Stuart Mária féltestvérével James Stuart-tal (Moray grófja) 1560. júl. 6-án aláírta az edinburgh-i szerződést.
1.Mind az angol, mind a francia csapatokat kivonják Skóciából.
2.Stuart Mária elismeri I. Erzsébetet Anglia törvényes királynőjének és lemond az angol trónra vonatkozó jogigényéről.

Azonban, Stuart Mária a féltestvére által elfogadott feltételeket semmisnek

nyilvánította, ami Erzsébet és Mária közötti tartós konfliktushoz vezetett.

Ténylegesen I. Erzsébet egy, bár tartós sikert mondhatott magáénak Skóciában, támogatásával a lowlandi protestáns főurak a skót parlamentben törvényerőre emelték a presbiteriánus államvallást Skóciában. (1560. aug. 11.)

I. Erzsébet uralkodása
(1558-1603)

W. Cecil tanácsára a királynő első feladatának a Titkos Tanács átalakítását tekintette. Tudor Mária 43 fős Titkos Tanácsa helyett egy szűkkörű, képzett, művelt és protestáns személyekből álló testületet hozott létre, ami 13 fős volt. Ennek a világi testületnek csak egyetlen egyházi személy volt a tagja: Canterbury érsekei.

1.Matthew Parker (1559-1575-ig)
2.Edmund Grindal (1576-1583-ig)
3.John Whitgift (1583-1604-ig)

A Titkos Tanácsban fontos szerepet töltött be Nicolas Bacon, lordkancellár és főpecsétőr, W. Cecil az uralkodónő személyi titkára (1598-ig), mellette 1573-tól Sir Francis Walsingham is személyi titkár lett (1590-ig), aki a titkos szolgálat vezetője is volt és az ő feladata volt a királynő védelmének biztosítása. I. Erzsébet első és nagy jelentőségű politikai győzelme a protestáns anglikán államegyház létrehozása és elfogadtatása a parlamenttel. Ez az ún. Uniformity Bill= Egységesítő Törvény (1559)

A királynő 1559. I. 25-én összehívta a parlamentet és a Nicolas Bacon által a királynő nevében beterjesztett törvényjavaslatot a Közösségek háza elfogadta, azonban a Lordok háza leszavazta.
I.Erzsébet erre elnapolta a parlament ülését 1559. ápr. 3-ig, hitvitát rendelt el, amit a Westminster Abbay-ban tartottak, a Titkos Tanács mint döntőbíró vett részt rajta . A hitvitán 4 katolikus püspök és 4 protestáns hittudós lelkész vett részt. A Titkos Tanács elrendelte, hogy a vita anyanyelven és nem latinul történjen és minden egyes személy külön-külön fejezze ki álláspontját, mivel a feltételeket elutasította Winchester püspöke és Lincoln segédpüspöke, a királynő (mint az anglikán államegyház feje) az említett engedetlen személyeket a Towerbe záratta. A püspöki kar megfélemlítése olyan jól sikerült, hogy az IV. 3-án összehívott parlamenten (bár csak 3 szavazattöbbséggel) elfogadták a Uniformity Bill-t. A Lordok Háza 2 feltételt szabott, amibe a királynő beleegyezett:
1.: A főurakat a királynő nem kötelezi az eskü letételére.
2.: A királynő nem az államegyház feje címet, hanem a kormányzója címet viseli (ez jogkörén semmit sem változtatott)

Az /Egységesítő Törvény/ tartalma:

1. Protestáns anglikán államegyház létrejötte, aminek szertartásrendjét a törvény részeként elfogadott III. Imádságos Könyv szabályozza.
2. A törvény részét képezte az 1534-ben a parlament által elfogadott Szupremácia törvény megerősítése (tehát a Felségárulási törvényt is megerősítették) a következő módosításokkal:

a., A királynő az anglikán államegyház kormányzója és az államegyház jellegét (tanrendszerét, kultusz-, szertartásrendjét) érintő kérdésekben a parlamenttel együtt alkot törvényt.
b., A Felségárulási törvényre vonatkozóan 6 vizitációs bizottságot állítottak fel, ami előtt esküt kellett tenni a protestáns anglikán államegyház kormányzójára. Az eskü alól (mint említettem) mentesültek a peerek, a főnemesek, viszont minden egyházi személynek, minden királyi tisztviselőnek, a parlament tagjainak, képviselőinek le kellett tennie. Ez mintegy 8000 személyt érintett 1559-1560-ban, összesen 300 pap tagadta meg az eskü letételét. Viszont apjával szemben, a királynő elsőfokon az esküt megtagadó személyeket tisztségüktől fosztotta meg. Viszont azokat a katolikus papokat, akik a királynő elleni katolikus összeesküvésekben, felkelésekben vettek részt, együttműködtek a spanyol jezsuitákkal és a francia Katolikus Ligával egyrészt börtönbüntetésre, száműzetésre és halálra ítélte.
Uralkodása alatt 377 főt börtönöztek be (katolikus papot) és 202 főt ítéltek halálra. Voltak, akik már a törvény elfogadása után emigráltak, így pl. Oxford és Cambridge egyetemének katolikus teológiaprofesszorai. A menekült professzorok vezetésével Dél-Németalföldön, Douai városában (1568) és Rómában (1578) katolikus kollégiumot alapítottak.

A protestáns anglikán államegyház jellege:

egy különleges, katolikus – evangélikus – zwingliánus sajátosságokat ötvöző egyház jött létre. Ez arra is visszavezethető, hogy a királynő a vallás külsőségeit, amit a Biblia nem tartalmaz /szentképek kérdése a templomokban, szentek tisztelete, az egyházi ünnepek, a papok viselete, az egyházszervezet kérdése/ a belső vallásosság szempontjából indifferens, közömbös dolognak tekintette és úgy ítélte meg, hogy ő mint az anglikán államegyház kormányzója dönthet a fenti kérdésekben. Uralkodása alatt határozottan megakadályozta a képrombolást.

à Bevették az anyanyelvű igehirdetést, az anyanyelvű Bibliát

à Az üdvözülés kérdésében a hit mellett a jócselekedetek fontosságáét fogadták el. A predesztinációt határozottan elutasították.

à A katolikus ünnepségek jelentős része megmaradt, pl. a szentek tiszteletének

egy része is (Mária-kultusz)

à egyházszervezet: megmarad a püspöki rendszer

à A szentségek közül az úrvacsora értelmezése és gyakorlata igen érdekes, ui. a III. Imádságos könyv szövege lehetővé teszi mindkét értelmezést (valóságos jelentés és a jelképes értelmezés) és a gyakorlatban a hívő térdepelve veszi magához a kovásztalan kenyeret.

à viselet kérdése: a papok az úrvacsora során miseinget (=cope) viselnek, máskor viszont karinget és fehér vászonból készült püspöki talárt. A protestáns anglikán államegyház teljes tanrendszerét és kultuszrendszerét az 1563-ban Oxfordban és Canterburyban tartott konvokációkon fogadták el, ez az ún. „Harminckilenc cikkelyes törvény.”

Ennek a „hibrid” egyháznak az erzsébeti Angliában sok kritikusa és ellenzője volt. Az 1570-es évektől alakult ki Angliában a kontinentális kálvinizmus sajátos változata a puritanizmus.
A predestináció elvét elfogadó, a tétlenséget (parazita életmódot) és a tudatlanságot nagy bűnnek tekintő, a dolgos és takarékos életvitelt megbecsülő, szigorú erkölcsi elveket valló puritánok nem fogadták el az angol protestáns államegyház pápista vonásait és követelték:
à az egyházszervezet átalakítását, a püspöki rendszer helyett presbitériumok felállítását
à a református imakönyv bevezetését
à A 3 szentséget elfogadó, katolikus külsőségeket mellőző egyház létrehozását.

A puritanizmus elveinek kidolgozásában teológiaprofesszoroknak volt meghatározó szerepe: T. Cartwright a Cambridge-i egyetem tanára,, J. Field és T. Wilcox, az oxfordi egyetem tanárai.
T. Cartwright az egyházfő feladatának a hit építését, Krisztus tanításának terjesztését tekintette, ezért Bibliaolvasó csoportokat hozott létre, a hitközösségekben fontos szerepet tulajdonított a közös böjtnek és imának. Ezzel áll összefüggésben a vasárnap szentsége a puritán közösségekben.

1572-ben J. Field és T. Wilcox megjelentették az első „Figyelmeztető a parlamentnek” című írásukat, kiáltványukat, amiben követelték, hogy az anglikán államegyházban vezessék be a genfi modell alapján létrehozott konzisztóriumokat (amiben lelkészek és világi presbiterek vannak) és az Imádságos Könyvet református szellemben alakítsák át.
Bár őket a királynő egy évre bebörtönöztette, még ugyanebben az évben T. Cartwright is megjelentette a 2. figyelmeztetőt.
A teológiaprofesszorok politikai-vallási fellépéséhez köthetjük a puritanizmus mérsékelt irányzatának kialakulását, aminek a „presbiteriánusok” nevet adták.

Az 1580-as években főleg Londonban, Cambridgeben, Oxfordban hoztak létre konzisztóriumokat és hitközösségeket. Ezek a hitelvek egyre inkább terjedtek az értelmiségiek, így különösen a gentry jogászértelmiség körében.

I. Erzsébet királynő csak 1587. után lép fel keményebben a presbiteriánusok ellen, amikor is politikailag is veszélyesnek tartja az irányzatot, mivel a parlamentben 5 alsóházi gentry jogász (pl. Peter Wentworth, Cope Anthony) az Egységesítő Törvény felülvizsgálatát és kálvinista hitelvek szerinti módosítását követelik.
A királynő 1588-1589-ben:
à bevezeti a cenzúrát, nyomdáikat elkobozzák
à a puritán vezetőket letartóztatják (pl. T. Cartwrightot a Towerbe zárják, majd száműzik Angliából)
A királynő döntésében az is szerepet játszott, hogy az 1580-as években kialakult a puritanizmus radikálisabb irányzata, az un. independens irányzat (vagy szeparatisták), ők nem fogadták el az államegyházat, az államtól és egymástól is független presbitériumok felállítást követelték, szabad lelkészválasztást, a hitélet szabadságát minden állami szabályozás és beavatkozás nélkül.
1581-ben Norwickban (Robert Harrison lelkész vezetésével), 1587-ben Londonban hoztak létre hitközösséget. De a londoni közösség tagjai (miután 1593-ban a lelkészt, J. Greenwoodot a korona halálra ítélte) Amszterdamba emigráltak.
Az 1602-ben Gainsborough-ban J. Robinson által vezetett közösség az üldözések miatt 1609-ben Leidenbe emigrált, majd 1620-ban a Mayflower fedélzetén az Újvilágba mentek és megalapították Plymouth-t (az ún. zarándokatyák)

A puritánokra vonatkozóan 1593-ban parlamenti törvény született:
à azok a puritánok, akik nem vesznek részt az anglikán egyház istentiszteletein, elsőfokon pénzbírságra, majd börtönbüntetésre ítélik. A hitközösségek vezetőit, lelkészeit, ha szóban vagy tevékenységükkel megsértik az Egységesítő Törvényt, száműzik, viszont a száműzött személyek a királynő engedélye nélkül nem térhetnek haza. Aki ezt megszegi halálbüntetésben részesül.

A katolicizmus helyzete és a korona politikája a katolikusokkal kapcsolatban

A katolicizmus veszélyessége I. Erzsébet uralkodása alatt elsősorban politikai okokra vezethető vissza, hiszen I. Erzsébet uralkodásának végén az angol történészek szerint a népességnek kb. 2 %-a volt katolikus hitű.

Viszont belpolitikai szempontból komoly problémát jelentettek az észak-angliai katolikus főurak által szervezett és vezetett korona elleni felkelések és összeesküvések. Ezek összekapcsolódtak azzal a politikai céllal, hogy a királynőt vagy megöljék, vagy megfosszák trónjától (az utóbbi azután vált meghatározóvá, hogy a pápa, V. Pius 1570-ben az eretnek Erzsébetet kiközösítette) és az 1568-tólAngliában bebörtönzött, a klánfőurak által trónjától megfosztott skót királynő, a katolikus Stuart Mária (Erzsébet unokatestvére) trónra segítése volt a célja mind a katolikus főuraknak, mind a spanyoloknak és a katolikus Guiseknek is.
Anglia nemzetbiztonságát is fenyegette II. Fülöp politikája, aki nem csupán ezeket az összeesküvéseket, felkeléseket támogatta, mind pénzügyileg, mind katonailag, hanem a katolikus írek, az ír klánok főurainak lázadását is.
Tehát ez a tényező is hozzájárult a spanyol-angol kapcsolatok romlásához, ahhoz, hogy az ellenségeskedés nyílt katonai konfliktusba torkollott.

<u>A katolikus főurak legjelentősebb felkelései, összeesküvések a királynő ellen:</u>

1.,
1569-ben Észak-Anglia legjelentősebb katolikus főura, Norfolk hercege nemesi felkelést szervezett a királynő ellen, a herceg azt tervezte, hogy feleségül veszi Stuart Máriát, így Erzsébet helyett Mária trónra juttatása saját hatalmának biztosítását is jelentette volna. Ez azonban teljes kudarcot vallott.

2.,
<u>1571-ben</u> a spanyol király támogatásával Roberto Ridolfi (itáliai bankár) merényletet akart elkövetni a királynő ellen, ami katolikus nemesi felkelés kirobbantásával fonódott volna össze és II. Fülöp Alba hercegét inváziós hadműveletre hatalmazta fel. Nem csupán a bankárt végzik ki, hanem Norfolk hercegét is 1572-ben, mivel az 1569-es felkelésben való részvételekor amnesztiát kapott, de bűnrészes volt az 1571-es királynő elleni összeesküvésben is.

3.
A katolikus veszélyt fokozta, hogy 1580-ban titokban jezsuiták érkeztek az országba, akik arra bíztatták a „ titkos katolikusokat”, hogy ne látogassák az anglikán államegyház istentiszteleteit. Ennek következménye, hogy a királynő, a parlament alsó házának teljes támogatásával 1581-ben törvényt bocsátott ki:

- A „titkos pápistákat”, ha nem látogatják az anglikán istentiszteletet, első fokon pénzbírságra ítélik (20 font / hét)
- A „visszaeső bűnösöket” börtönbüntetésre és halálra ítélik.

(1586-1592 között 28 fő világi személyt, mint megrögzött katolikust ítéltek halálra)

1585-ben a jezsuitákat halálbüntetés terhe mellett kitiltották Angliából.

4.
Ebben az utóbbi rendeletben az is szerepet játszott, hogy a Francis Throckmorton által vezetett katolikus főúri felkelésben (1583) a jezsuiták is szerepet játszottak és Throckmorton vallomása szerint Henri de Guise és II. Fülöp összehangolt inváziós hadműveletet tervezett Sussex grófságban

5.
Az 1586-os Babington vezette főúri összeesküvésbe Francis Walsingham beépítette az angol kémeket, hogy bizonyítékokat találjanak Stuart Mária részvételére az Erzsébet elleni összeesküvésekben. Stuart Mária kompromitáló levelei így a királynő kezére kerülnek, aki (igen hosszas vívódás) után a Mária ellen lefolytatott per és kivégzése mellett döntött (1587. II. 8.-án fejezték le Stuart Máriát)

Anglia és Írország viszonya romlásában és az ellenségeskedés nyílt felkelésig elvezető folyamatában a királynő következő intézkedései játszottak szerepet:

1. Mivel 1560-ban az ír parlament (Dublinban ülésezik) megszavazza az Egységesítő törvényt, Írországban is protestáns anglikán államegyház lesz, aminek élén a protestáns Erzsébet állt. A katolikus írek többsége ezt elfogadhatatlannak tartotta.
2. Az uralkodónő fokozatosan bevezette Írországban az angol grófsági rendszert (1570-85), ami a klánok által irányított tartományi rendszer felszámolására irányult. Az ír főurak igazságszolgáltatási – közigazgatási jogait a grófságok élére kinevezett angol békebírák gyakorolták
3. Kolonizációs politika
- Ulster és Munster tartományokba protestáns angol telepesek érkeztek (kb. 4000 fő), ami a klánok birtokállományát érintette és számos ír bérlőparasztot földönfutóvá tett. A telepítések különösen a Munsterben lezajló felkelés (1579-1583) után gyorsultak fel, mivel I. Erzsébet mintegy 1500 előkelő ír nemest kivégeztetett és birtokaikat elkobozta.

Felkelések Írországban I Erzsébet uralkodása alatt:

1. 1579-1583 között Munster és Leinster területére kiterjedő felkelés robbant ki Anglia ellen.
1579- ben James Fitzmaurice Fitzerald Munster tartomány klánfőura a spanyolok katonai támogatásával a Dingle-félszigeten felépíti Smerwick erődjét és az egész tartományra kiterjedő felkelést robbant ki, ugyan őt 1579 augusztusában megölik, de testvére (Desmond grófja áll a felkelés élére.
A királynő Lord Grey vezetésével katonákat vezényel a tartományba, aki

Limericknél megveri a klánok csapatait, a Fitzgerald klán birtokait az angolok feldúlják és elfoglalják az erődítményeket.
1580-ban azonban a Burke klán vezetésével Leinsterben robban ki egy újabb lázadás , ami azért lesz veszélyes, mert II. Fülöp további spanyol katonákat vezényel Smerwickbe.
L. Grey először a Burke klán csapataira mér vereséget, majd Smerwicket körülzárja és elfoglalja, csak a tisztek kaptak szabad elvonulást. A kegyetlen megtorlást fentebb már említettem.

2. 1595-1603 között zajlott le a legnagyobb szabású ír felkelés, ami Ulster tartományból indult ki (közvetlen oka a grófsági rendszer bevezetése volt). O`Neille vezetésével. Csatlakozott hozzá az O`Donnell klán is, így a felkelés átterjedt Connacht és Munster területére is.
Az angol csapatok 1598-ban Yellow Fordnál, 1599-ben Curlew Mountaints-nél vereséget szenvedtek és az ír csapatok megakadályozták az angol flotta partraszállását Lough Foyle-nál.
Mivel Lord Essex a királynő beleegyezése nélkül titkos fegyverszünetet kötött O`Neillel és elhagyta Írországot, I. Erzsébet 1600-ban Lord Mountjoyt vezényelte Írországba a Németalföldről hazarendelt, jól képzett veterán katonákkal. A győzelem a következő okokra vezethető vissza:

a.: Ulster tartomány szisztematikus pusztítása (felégeti a falvakat, felgyújtja a termést), a megfélemlítés módszerét alkalmazza.

b.: Elterelő hadműveleteket indít Newry irányában, ami lehetővé teszi az angolok partraszállását Lough Foyle-nál

c.: Ulsterben erődöket épít

O`Neille III Fülöptől kért katonai segítséget, aki 1601. szeptember 22-én Kinsale kikötőjébe 1700 fő spanyol katonát vezényelt. Az angol flotta a kikötőt blokád alá vette és L. Montjoy 7500 katonával az erőd felmentésére induló ír hadsereget (O` Donell és O` Neille 6000 katonáját) megverte (1601. december 24).

A Spanyol parancsnok Kinsale-ben 1602. I. 2-án megadta magát. Az angol parancsnok a spanyoloknak szabad elvonulást engedélyezett.

I. Erzsébet halála miatt az ír felkelést lezáró Mellifont-i egyezményt (1603) már I. Jakab írja alá, aki a felkelő klánvezéreket amnesztiában részesítette.

<u>Angol-skót kapcsolatok alakulása I. Erzsébet uralkodása alatt, Skócia külpolitikája</u>

Stuart Mária 1565-ben feleségül ment Henry Stewarthoz (Stuartok angol ága,

Mária unokatestvére). Ebben Erzsébet királynőnek is szerepe volt, mert ő küldte skóciába a vonzó Henryt akibe Mária szerelmes lett. 1566-ban született fiuk Jakab. Azonban kapcsolatuk hamar megromlott.. A féltékeny, részeges és a felségjogok megszerzésére törekvő Lord Darnleyt a skót főurak megölik (felrobbantják házát, őt magát meggyilkolják1567-ben). A merényletet a katolikus Bothwell grófja szervezte, aki Mária kezére pályázott, Skóciába érkezése óta. Mária helytelenül tette, hogy hozzáment feleségül férje gyilkosához. Bár ma is vitatott, hogy Stuart Mária tudott-e a merénylet tervéről.

Akit érdekelnek ennek részletei, izgalmas leírást olvashat az eseményekről Antonia Frazer: „Mária, a skótok királynője” című könyvében.

Az említett események belháború kirobbanásához vezettek, a Mária és Bothwell ellen lázadó lowlandi protestáns klánok vezetője Mária féltestvére, James Stuart volt. 1567-ben a Carberry Hill-nél lezajló ütközetben Bothwell serege csatát veszített (1567 június 15) ő maga először Norvégiába menekült, életét dán börtönben fejezte beoly módon, hogy elméje is elborult.

A Lochleven-i kastélyban fogva tartott Máriát fia javára lemondásra kényszerítették a trónról, a lemondó nyilatkozatban James Stuartot nevezte meg a 13 hónapos Jakab mellett, mint régenst, aki a Titkos Tanáccsal együtt kormányzott. Máriát 10 hónapig fogságban tartották és 1567. dec.-ben hivatalosan és nyilvánosan megvádolták, hogy Bothwell cinkostársa volt férje meggyilkolásában. De nem engedélyezték számára, hogy parlamenti bíróság előtt tisztázhassa magát a vádak alól. Lochleven várából megszöktették és 3 nap 3 éjjel lóháton menekült üldözői elől, unokatestvérétől I. Erzsébettől kért menedéket Angliában.

(A megpróbáltatások miatt a Bothwelltől fogant ikreivel elvetélt.)

I.Erzsébet 1568-ban Westminsterben konferenciát tartott a skót királynő bűnösségének kérdésében. Angliába érkezése után Máriát őrizetbe vette, és megígérte neki, hogy visszahelyezi skót trónjára, ha ártatlansága bebizonyosodik és ha hajlandó az Edinburgh-i szerződést elfogadni. James Stuartnak az volt a célja, hogy megakadályozza Mária hazatérését, ezért egy aranyozott ezüstládikát hozott magával a tárgyalásra, benne a „terhelő bizonyítékokkal”, Mária állítólagos magánleveleivel. Az egész eljárás igen különös volt, mert I. Erzsébet 1568. jan. 11-én úgy rekesztette be a konferenciát, hogy sem Mária, sem a küldöttek nem láthatták a bizonyítékul szolgáló (nyilván hamisítványok) Kazettás Leveleket. A döntőbíróság kinyilatkoztatta, hogy egyik peres félre sem bizonyult rá semmi. Moray grófja a leveleket hazavitte Skóciába és Mária fogságban maradt Angliában. Mária minden jelentős katolikus felkelésben részes volt, 1569-től, ami Erzsébet ellen irányult. 1587. II. 8-án halálra ítélték.